

Økonomisk kriminalitet

Petter Gottschalk

ØKONOMISK KRIMINALITET

Ledelse og samfunnsansvar

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2021

ISBN 978-82-02-73003-1

1. utgave, 1. versjon 2021

E-utgaven baserer seg på 2. trykte utgave, 978-82-02-55622-8, Cappelen Damm Akademisk 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med forlaget er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Illustrasjoner: Ove Olsen

Omslagsdesign: Cappelen Damm

Sats og ombrekking: [Bøk Oslo AS](#)

Elektronisk tilrettelegging: [Bøk Oslo AS](#)

www.cda.no

akademisk@cappelendamm.no

Cappelen Damm AS er sertifisert iht. FSC®, PEFC og Miljøfyrtårn.

Symbol for
bærekraftig skogbruk

Forord

Det har gått mindre enn to år siden første utgave av denne boken ble gitt ut. Det er kort tid. Behovet for en 2. utgave meldte seg imidlertid raskt. For det første har bekvemmelighetsteorien vært i utvikling, og den oppdateres her. Dernest hadde første utgave en litt for sterk slagside mot gransking, noe som er forsøkt balansert i denne utgaven. For det tredje var det lange lister med navngitte hvitsnippforbrytere i første utgave. Disse er fjernet i denne utgaven. Navnelistene var nyttige for studenter, slik at de kunne sette seg inn i konkrete saker, men listene tok rett og slett uforholdsmessig mye plass i boken. De øvrige kapitlene er oppdatert og utvidet med nye perspektiver.

Jeg vil takke Christopher Johansen og Nils Jørgen Gundersen i forlaget for entusiastisk opplegg ved lansering av første utgave i Halvbroren bokhandel i juni 2016 og for aktiv markedsføring og hjelp ved utvikling av andre utgave i 2017. Jeg vil også takke alle BI-studentene som gjennom årene har levert masteroppgaver og prosjektoppgaver om bekjempelse av økonomisk kriminalitet generelt og hvitsnippkriminalitet spesielt. Sist, men ikke minst, vil jeg takke jusprofessor Tore Bråthen og min datter Mette, som er advokat, for påminnelser om viktige juridiske hensyn.

Oslo, september 2017
Petter Gottschalk

Innhold

Innledning [13](#)

- 1 Bekvemmelighetsteori [19](#)
 - Edwin Sutherland [21](#)
 - Utvikling av bekvemmelighetsteorien [25](#)
 - Hva er en teori? [28](#)
 - En systematisk forklaring [30](#)
- 2 Den økonomiske dimensjonen [35](#)
 - Økonomiske trusler og muligheter [35](#)
 - Rasjonell økonomisk egeninteresse [40](#)
 - Ambisiøse økonomiske mål [43](#)
- 3 Den organisatoriske dimensjonen [49](#)
 - Yrkeskriminalitet og bedriftskriminalitet [51](#)
 - Prinsipal-agent-perspektivet [53](#)
 - Muligheter for kriminelle handlinger [57](#)
 - Tilgang til strategiske ressurser [61](#)
- 4 Den atferdsmessige dimensjonen [71](#)
 - Nøytralisering og rasjonalisering [72](#)
 - Sosiale konflikter og stress [74](#)
 - Glidning og andre forklaringer [77](#)
- 5 Bekvemmelighetsmodellen [83](#)
 - Hypoteser for bekvemmelighet [89](#)
 - Anvendelse av bekvemmelighetsteori [97](#)
 - Videreutvikling av bekvemmelighetsteorien [100](#)
 - Bidrag fra bekvemmelighetsteorien [102](#)
 - Jakten på hvitsnippforbrytere [107](#)
- 6 Bekvemmelighetsempiri [115](#)
 - Dømte hvitsnippforbrytere [115](#)
 - Den økonomiske dimensjonen [117](#)
 - Den organisatoriske dimensjonen [122](#)
 - Den atferdsmessige dimensjonen [125](#)
 - Anvendelser av bekvemmelighetsempiri [128](#)
 - Kjennetegn ved hvitsnippforbrytere [132](#)

	Yrkeskriminalitet og bedriftskriminalitet	138
	Ledere og medløpere i hvitsnippkriminalitet	142
	Ett råttent eple eller en kurv med råtne epler	145
	Toppsjefers hvitsnippkriminalitet	146
7	Hvitsnippforbryteres refleksjoner	153
	Olav Terje Bogen var der da staven brakk	153
	Terje Strand Eriksen om justismord	156
	Elisabeth Forsberg om brevet hun skrev	164
	Gunn Fosse om rettslig rulle	167
	Christer Tromsdal om Team Tromsdal	172
	Flere hvitsnippers refleksjoner	175
8	Organisert kriminalitet	185
	Hvitsnippkriminalitet som orgkrim	186
	Klimakvotesaken	186
	Acta-saken	187
	Bærum-saken	187
	Kartellvirksomhet	188
	Cappelen-saken	188
	Purk eller skurk	191
	Kriminelle organisasjoner	194
	Kriminelle prosjekter	196
	Verdikonfigurasjoner i kriminaliteten	200
	Markedsøkonomi i kriminaliteten	202
	Utviklingsmodeller for orgkrim	204
	Kriminell organisering	208
	Politiretorikkens gjennomslagskraft	210
9	Samfunnsansvar mot kriminalitet	215
	Når egen arbeidsgiver blir offer	216
	Når eksterne aktører blir offer	218
	Gjensidige Forsikring og Hells Angels	219
	Hva menes med samfunnsansvar	222
	Kriminell svikt i samfunnsansvaret	225
	Utviklingsmodell for samfunnsansvar	226
	Bekvemmelighet og samfunnsansvar	233
	Selskapsstyring og antikorrupsjon	235
	Nulltoleranse for økonomisk kriminalitet	237
10	Varsling om økonomisk kriminalitet	243
	Varsleren som informasjonskilde	245
	Faglige perspektiver på varsling	247

Varsleren Busklein i Nordic Intertrade	252
Varsleren Engen i Skjervøy kommune	254
Varsleren Berge i Gramart	257
VimpelCom-varsleren i Telenor	259
Mottak av varsling	261
Informasjonsinnhold og kildekritikk	265
Informasjonsverdi og kvalitet	270
Nye regler om varsling	271
11 Gransking ved mistanke	275
Ekstraordinær undersøkelse	276
Kjennetegn ved gransking	278
Fem strategier ved gransking	283
I Informasjonsstrategi	284
II Kunnskapsstrategi	296
III Metodestrategi	302
IV Konfigurasjonsstrategi	305
V Systemstrategi	314
12 Mistanke ved gransking	325
Telenor VimpelCom	325
Drammen kommune	327
DNB Luxembourg	329
Politiets Utlendingsenhet	332
Grimstad kommune	333
Dale Eiendomsutvikling	334
13 Situasjonsbestemt gransking	339
Mistanke om bedrageri	341
Mistanke om skattesvik	345
Mistanke om uriktig selskapsinformasjon	347
Mistanke om svik eller krenkelse	349
Mistanke om korrupsjon	350
Mistanke om økonomisk utroskap	363
Mistanke om regnskapsovertredelse	365
Mistanke om hvitvasking	368
Bedrageri, tyveri, manipulering og korrupsjon	373
Situasjonsbestemte faktorer	374
Avslutning	379
Litteratur	389
Stikkord	411

Figur- og tabelloversikt

FIGURER

Figur 1.1	Bekvemmelighetstriangel for hvitsnippkriminalitet	27
Figur 2.1	Behovspyramide for hvitsnipper	39
Figur 5.1	En konseptuell modell for de tre dimensjonene i bekvemmelighetsteorien	84
Figur 5.2	Modell for sammenheng mellom kriminell og kriminalitet	88
Figur 8.1	Utviklingsmodell for kriminelle organisasjoner	205
Figur 9.1	Utvikling i bedrifters sviktende samfunnsansvar	229
Figur 11.1	Etterretning som kobling av informasjon med kunnskap	301
Figur 11.2	Sammenhenger mellom metoder i granskingsarbeidet	304
Figur 11.3	Gransking som aktiviteter i verdiverkstedet	308
Figur 11.4	Vekstmodellen for informasjonsteknologi i kunnskapsledelse	316
Figur A.1	Hovedkategorier og underkategorier av økonomisk kriminalitet	380

TABELLER

Tabell 6.1	Hvitsnippforbrytere med lengst fengselsstraff	116
Tabell 6.2	Hovedkategorier av økonomisk kriminalitet	118
Tabell 6.3	Avsløring av hvitsnippforbrytere	121
Tabell 6.4	Styreledere med lengst fengselsstraff	122
Tabell 6.5	Forskjeller mellom ledere og medløpere i hvitsnippkriminalitet	124
Tabell 6.6	Nøytraliserings teknikker benyttet av Christer Tromsdal	126
Tabell 6.7	Offer for hvitsnippkriminalitet	127
Tabell 6.8	Yara- og Unibuss-sakene	131
Tabell 6.9	Kjennetegn ved hvitsnippforbrytere	133
Tabell 6.10	Forskjeller mellom lovlydige og kriminelle hvitsnipper	136
Tabell 6.11	Økonomisk kriminalitet på vegne av bedriften eller en selv	138
Tabell 6.12	Statistiske forskjeller mellom ledere og medløpere i kriminaliteten	145
Tabell 6.13	Statistiske forskjeller mellom individuelle råtne epler og hele kurver	146
Tabell 6.14	Hvitsnippdømte toppsjefer omtalt i media 2009–2015	148
Tabell 8.1	Forskjeller mellom kriminelle og lovlydige organisasjoner	195
Tabell 9.1	Karakteristiske trekk i utviklingsmodellen	233
Tabell 10.1	Modell for vurdering av informasjonskilder og informasjonsinnhold	266
Tabell 10.2	Vurdering av informant som kilde og opplysning som informasjon	267
Tabell 11.1	Informasjonskilder koblet til informasjonssystemer	317
Tabell 13.1	Korrupsjonsdømte sammenlignet med andre hvitsnippforbrytere	362
Tabell 13.2	Korrupsjonsdømte som er bestukket, sammenlignet med bestikkere	363
Tabell 13.3	Hovedkategorier av dømte hvitsnippforbrytere	373

Innledning

Man kan ikke bekjempe noe man ikke forstår. Man kan ikke bekjempe noen man ikke forstår. Derfor hjelper det ikke med nulltoleranse overfor noe eller noen man ikke forstår. Derfor er kunnskap viktig i kampen mot økonomisk kriminalitet og dem som utøver den. Denne boken er skrevet for å gi nødvendig kunnskap om emnet økonomisk kriminalitet generelt og hvitsnippkriminalitet spesielt. Kunnskapen formidles gjennom eksempler, statistikk, beskrivelser, definisjoner og teorier.

Kunnskap er definert som informasjon koblet til interpretasjon (tolkning), kontekst (sammenheng) og refleksjon (ettertanke). Det er et klart lederansvar å avdekke og forhindre økonomisk kriminalitet. For å lykkes må ledere tilegne seg kunnskap om hvordan kriminaliteten foregår og hvem de kriminelle er. Kunnskap er nøkkelen til suksess i kriminalitetsbekjempelse:

Økokrim ser det som viktig å bidra med en kunnskapsbasert oversikt over trusselbildet for å sikre en felles innsats mot områder som utgjør en særlig risiko (Økokrim, 2015).

Samtidig som bekjempelse av økonomisk kriminalitet er et lederansvar, er det ledere selv som begår hvitsnippkriminalitet. I kraft av sin posisjon og profesjon i en organisatorisk sammenheng begår ledere økonomisk kriminalitet på vegne av seg selv (yrkeskriminalitet) og på vegne av virksomheten (bedriftskriminalitet). Hvitsnippkriminelle utgjør derfor en særlig utfordring i kriminalitetsbekjempelsen.

Det skilles i denne boken mellom fire hovedkategorier av økonomisk kriminalitet:

1. *Bedrageri*. Feil fremstilling av verdier for å utløse en handling som ellers ikke ville funnet sted. Et typisk eksempel er bankbedrageri.
2. *Tyveri*. Urettmessig tilegnelse av andres eiendom. Et typisk eksempel er advokaters private tilegnelse fra klientkonti.
3. *Manipulering*. Feil fremstilling av fakta for å utløse et annet resultat enn det som ellers ville vært tilfellet. Et typisk eksempel er skatteunndragelse.

4. *Korrupsjon*. Å gi eller motta en utilbørlig fordel. Et typisk eksempel er bestikkelser knyttet til anskaffelser og etableringer. Både bestikker og bestukket begår lovbrudd.

Denne boken dreier seg dermed om langt mer enn bare korrupsjon. Selv om korrupsjon får stor oppmerksomhet i media, er andre former for økonomisk kriminalitet mer utbredt her i landet.

Kapittel 1 introduserer bekvemmelighetsteori som en integrert forklaring basert på mange delteorier om hvitsnippkriminalitet. Hvitsnippkriminalitet er økonomisk kriminalitet begått av personer i tilknytning til deres profesjon og i kraft av deres fremtredende posisjon i næringsliv, forvaltning og politikk. De tre dimensjonene i bekvemmelighetsteorien utdypes i kapitlene 2, 3 og 4. Kapittel 5 samler dimensjonene i bekvemmelighetsmodellen.

Bekvemmelighetsteorien bygger på tidligere teoretiske forklaringer av hvitsnippkriminalitet som fenomen. Først forklarte Sutherland (1939) hvitsnippkriminalitet med teorien om avvikende tilhørighet («differential association theory»), som går ut på at kriminell atferd læres i kontakt med personer som definerer slik atferd som hensiktsmessig, og i isolasjon fra personer som definerer slik atferd som kritikkverdig. Deretter forklarte Piquero og Benson (2004) og Benson og Simpson (2015) hvitsnippkriminalitet med mulighetsteori («opportunity theory»), som går ut på at kriminelle handlinger blir begått der det er mulighet for lettvinnt gevinst. Mer generelle kriminologiske teorier er også blitt anvendt som forklaringer på hvitsnippkriminalitet, som for eksempel stressteori og nøytraliseringsteori. Alle disse teoriene integreres under paraplyen bekvemmelighet i bekvemmelighetsteorien («convenience theory») i denne boken.

Den tidligere toppledelsen i Yara-konsernet ble dømt for hvitsnippkriminalitet i 2015. Konsernsjefen ble dømt til fengsel i tre år, mens tre konserndirektører ble dømt til fengsel i henholdsvis to og et halvt år, to år og to år. De ble dømt for korrupsjon i utlandet. I dommen heter det blant annet at «det må legges vekt på i straffeskjerpene retning for alle de tiltalte at de var en del av selskapets konsernledelse» (Oslo tingrett, 2015c: 79).

Dommen ble anket og var dermed ikke rettskraftig, men den er likevel interessant i forbindelse med toppledelsens ansvar for å forhindre økonomisk kriminalitet. En toppler kan ikke sitte rolig og se på at korrupsjon skjer i virksomheten. Et av flere prinsipielle spørsmål som Oslo tingrett (2015c) behandlet i dommen, er i hvilken grad en toppler kan straffes for unnlatelsessynder:

Et første og udiskutabelt krav er at det må foreligge en spesiell plikt eller oppfordring til å forhindre korrupsjon. Oslo tingrett er svært klar på at toppleren hadde en slik handleplikt. En toppler kan ikke sitte rolig å

se på at korrupsjon skjer i virksomheten. Dette ansvaret for topplederen til å motvirke korrupsjon kan ikke delegeres – heller ikke i et stort børsnotert selskap. Tingretten la også til grunn at han hadde faktisk mulighet til å forhindre den aktuelle korrupsjonen (Høivik, 2015: 28).

Høivik (2015) konkluderer med at dommen fra Oslo tingrett (2015c) er en viktig påminnelse om at toppledelsen i alle selskaper bærer et tungt personlig ansvar for å motvirke økonomisk kriminalitet i alle ledd i virksomheten.

Eriksen og Søreide (2015) trekker samme konklusjon om at toppledere ikke kan organisere seg bort fra ansvaret. Grinde (2015a) mener dommen bør få konsernsjefer til å skjelve i buksene: Den som tier, samtykker og har dermed ansvaret. Det er dette ansvaret denne boken skal gjøre ledere bedre rustet til å påta seg og utøve. Selv skriver jeg i samme avis (*Dagens Næringsliv*) at Yara-korrupsjonen kan forklares med bekvemmelighetsteori.

En jury i Borgarting lagmannsrett frikjente i 2017 tre av de fire tidligere toppsjefene i Yara.

I trusselvurderingen fra Økokrim (2015) trekkes mulige medhjelpere i kriminalitet frem. Det dreier seg blant annet om advokater, revisorer, regnskapsførere og takstmenn. Budskapet er at profesjonelle rådgivere i stadig større grad bidrar til økonomisk kriminalitet (Bjerknes, 2015). Disse rådgiverne burde – som alle andre – alltid befinne seg på den riktige siden av loven. Denne boken skal bidra til at rådgivere blir bedre rustet til å innta den lovlydige rollen.

Boken handler blant annet om personer som er blitt dømt til fengsel for hvitsnippforbrytelser. Disse personene er blitt omtalt i media i løpet av de seks siste årene. Dette er mennesker som utgjør en elite som i kraft av sin profesjon og posisjon begår økonomisk kriminalitet. Fra 2009 til 2015 ble 405 hvitsnippforbrytere omtalt i media. Før de ble avslørt som skurker, var flere av dem kjent som helter. Økonomisk kriminalitet som begås av andre enn hvitsnipper, som for eksempel Nav-svindlere, er utelatt fra denne boken.

Begrepet hvitsnippkriminalitet – white-collar crime – ble introdusert av den amerikanske kriminologen Edwin Sutherland i et foredrag i 1939 og definert i hans bok ti år senere (Sutherland, 1949). Han definerte hvitsnippkriminalitet som forbrytelser begått av personer med respektabilitet og høy sosial status innenfor rammen av deres yrke. Som del av definisjonen er klassetilhørighet med. Denne delen av definisjonen er i ettertid blitt diskutert og kritisert. Kritikere har ment at det er viktigere å legge vekt på skaden som forårsakes enn på forbryterens tilhørighet. Croall (2007) mener for eksempel at klassetilhørighet er et problematisk kriterium, og han mener også at begrepet kriminalitet bør erstattes med skadelig virksomhet. Derfor foreslår han å definere hvitsnippkriminalitet som misbruk av legitim stillingsmakt.

Økonomisk kriminalitet begått av eliten i samfunnet i kraft av tillitsbaserte maktposisjoner kalles hvitsnippkriminalitet. Gjennom misbruk av sin betrodde stilling i næringsliv, forvaltning og politikk beriker hvitsnippforbrytere seg selv eller virksomheten de er tilknyttet. I en organisatorisk sammenheng har hvitsnippkriminelle mulighet til å gjennomføre økonomisk kriminalitet og til å skjule kriminaliteten. Hvitsnippforbrytere gjennomfører underslag, skatteunndragelser, korrupsjon og andre former for økonomisk kriminalitet.

I denne boken benytter jeg bekvemmelighetsteori for å forklare hvitsnippkriminalitet. Med bekvemmelighet menes i hvitsnippssammenheng en løsning på et problem eller en utfordring som er beleilig, bekvem og attraktiv. Bekvemmelighet handler om å unngå stress, mas, smerte, press og usikkerhet ved å velge en handling som lar seg gjennomføre uten store anstrengelser og på kort tid. For noen kan det være bekvemt å kjøre for fort dersom man antar at det ikke er fartskontroll. For noen kan det være bekvemt å bestikke en kunderepresentant med et beskjedent beløp sammenlignet med størrelsen på kontrakten. For noen kan det være bekvemt å underslå på jobben for å unngå tvangssalg av hytta. For noen kan det være bekvemt med momssvindel for å unngå at bedriften går konkurs.

Bekvemmelighet er her et relativt konsept, der alternative lovlige handlinger er mer krevende og smertefulle. Det kan være smertefullt å komme for sent til et møte. Det kan være smertefullt ikke å oppnå en kontrakt. Det kan være smertefullt å la hytta gå på tvangssalg. Det kan være smertefullt å se bedriften gå konkurs.

Teori er ikke det motsatte av praksis. Både teori og empiri handler om praksis. Teori er resonnementer om praksis, der man definerer fenomener og relasjoner mellom dem. I bekvemmelighetsteorien defineres tre dimensjoner. Den første er motivet for handlingen, som er økonomisk profitt til en selv eller virksomheten. Den andre er muligheten for handlingen, som er organisatorisk forankring av gjennomføring og skjuling av kriminaliteten. Den tredje er personlig villighet til avvikende atferd i form av kriminell handling.

Gjennom innholdsanalyse av granskingsrapporter som er offentlig kjent, søker jeg i denne boken å legge frem empiriske bevis for bekvemmelighetsteoriens holdbarhet. Granskere fra globale revisjonsfirmaer og lokale advokatfirmaer blir leid inn av private og offentlige virksomheter til å gjennomføre undersøkelser når det er mistanke om misligheter og kriminalitet (Schneider, 2006). Klientorganisasjonen mottar en granskingsrapport hvor granskerne beskriver sin fremgangsmåte, sine funn og sine konklusjoner (Brooks og Button, 2011).

I bokens første kapitler introduseres bekvemmelighetsteorien som en integrert forklaring på hvitsnippkriminalitet.

I kapittel 6 presenteres analyser av og statistikk fra saker der 405 personer her i landet er blitt dømt til fengsel for økonomisk kriminalitet og er blitt omtalt i media i årene fra 2009 til 2015. I kapittel 7 gjengis sitater fra hvitsnipppdømte og hvitsnipppmistenkte.

Man skiller gjerne mellom økonomisk kriminalitet (økokrim) og organisert kriminalitet (orgkrim), men ofte er det en sammenheng mellom de to kriminalitetsformene, og ofte representerer grove lovbrudd en blanding av økokrim og orgkrim. Her i landet skiller politiet mellom økonomisk kriminalitet og organisert kriminalitet i sin organisasjon ved å skille mellom Økokrim og Kripos nasjonalt og ved å skille mellom økoteam og avsnitt for orgkrim i politidistriktene. Dette skillet kan være uheldig da det ofte er en sammenheng. Dette er beskrevet i kapittel 8.

I kapittel 9 drøftes organisasjoners ansvar for å forhindre og oppklare økonomisk kriminalitet. Selv om rammede organisasjoner ofte fremstiller seg selv som ofre for hvitsnipppkriminalitet, har de i praksis ofte gjort det mulig for hvitsnipppkriminelle å begå økonomisk kriminalitet.

I kapittel 10 drøftes varslere som informasjonskilde for avsløring av økonomisk kriminalitet. Varslere er organisasjonsmedlemmer, tidligere eller nåværende, som er eller har vært vitne til en uetisk, ulovlig eller klanderverdig handling på arbeidsplassen, og som varslar til en person eller instans som har mulighet til å endre på forholdene. Varsleren er gjerne en moralsk helt i samfunnet, men blir ofte betraktet som illojal eller som forræder av bedriften.

I denne boken anlegges et perspektiv der undersøkelse, kartlegging, utredning og oppklaring er viktig for å komme til bunns i en sak. Boken er derfor mer preget av politifaglig enn av juridisk tankegang. Det er den etterforskende privatdetektiven snarere enn paragraftolkeren som er en vellykket gransker når det foreligger misligheter og mistanke om økonomisk kriminalitet begått av eliten i samfunnet. Men mest av alt preges vellykket gransking av tverrfaglighet, der økonomer, revisorer, jurister, analytikere, teknologer og detektiver har viktige roller for å komme til bunns i en sak. Gransking ved mistanke om økonomisk kriminalitet introduseres i kapittel 11.

I kapittel 12 presenteres noen granskinger som viser hvordan bekvemmelighetsteorien kan belyse det som har foregått.

De relevante straffestemmelsene for økonomisk kriminalitet presenteres i kapittel 13. Der drøftes det situasjonsbestemte perspektivet på gransking og etterforskning av økonomisk kriminalitet avhengig av hvilken forbrytelse det er snakk om.

Dersom du som leser har juridisk bakgrunn, vil du kanskje savne mer inngående rettslig analyse. Ikke minst gjelder dette ved tolkning av rettskilder som lovbestemmelser og rettspraksis. Noen steder er fulle lovtekster tatt inn, noe som neppe hadde funnet sted i juridisk litteratur. Bestemmelsene

tolkes på et vis, men temmelig fritt, uten bruk av juridisk metode. Når for eksempel granskingstemaet behandles, er det ingen drøfting av rettslig regulering. Heller ikke rettssikkerhetsverdier beskrives. Advokatforeningens retningslinjer nevnes bare hastig. Aktuelle straffesanksjoner, som individuell straff, foretaksstraff og forholdet mellom de to, drøftes ikke. Det blir ikke sagt noe om de trekkene som synes å være karakteristiske ved rettsutviklingen på området. Det stilles en rekke spørsmål, for eksempel hvorvidt virksomheter som har påført seg selv og samfunnet stor skade, bør stilles til ansvar, uten at det sies noe om verken internasjonale tiltak eller nasjonal rettsutvikling på området. Rettskildene leses i denne boken ikke med rettslig blikk.

Dersom du som leser reagerer på at jeg gjengir mange avisartikler der jeg selv blir intervjuet, er ikke det så rart. At jeg som forfatter gjør meg selv til aktør i egen fagbok, kan være en utfordring for leseren. Stadige henvisninger til intervjuer og uttalelser (i stor grad til mine egne) kan gi inntrykk av lettvinnt legitimering og forankring. Det er ikke meningen. Hensikten med gjengivelsene er å vise hvordan temaer og saker som behandles i denne boken, har vært og er dagsaktuelle også i norske medier.

Bekvemmelighetsteori

Bekvemmelighetsteorien («convenience theory») tar utgangspunkt i at det å begå økonomisk kriminalitet kan være en bekvem løsning på et problem eller en utfordring. Bekvemmelighetsteorien går ut på at det kan være bekvemt med misligheter og økonomisk kriminalitet i den hensikt å nå et mål, særlig fordi den organisatoriske tilknytningen tilbyr muligheter og ressurser som ikke er tilgjengelige for folk flest. I virksomheten er det lett å foreta handlinger som er tvilsomme, og i virksomheten er det lett å skjule tvilsomme handlinger. Man velger minste motstands vei.

Bare uflaks – som for eksempel lekkingen av Panama-papirene i 2016 – kan føre til avsløring av misligheter (Ekeberg, 2016a, 2016b). Ved avsløring har de mistenkte tilgang til ressurspersoner i advokatfirmaer, revisjonsfirmaer og konsulentfirmaer, som gjennomfører granskinger. Granskingsrapporter konkluderer nesten alltid med at det var uheldig, at det ikke er lovbrudd, og at det nå er ryddet opp. Med en slik konklusjon har myndighetene en tendens til å la være å etterforske sakene ettersom Økokrim og andre deler av politiet og påtalemyndigheten må prioritere sine ressurser (Løtveit, 2016).

Vi skiller mellom mislighet og kriminalitet, der mislighet er kritikkverdig, mens kriminalitet er lovbrudd. Mislighet kan legge til rette for kriminalitet. For eksempel la DNB og Nordea til rette for mulig skatteunndragelse og hvitvasking av formuer gjennom sine bankfilialer i Luxembourg i samarbeid med et advokatfirma i Panama. Banksjefene Rune Bjerke og Gunn Wærsted ble kritisert for denne praksisen (Ekeberg, 2016a, 2016b; Sjøfjell, 2016b).

Økonomisk kriminalitet er en handling som kan være tilgjengelig, anvendelig, beleilig, komfortabel og behagelig for en person eller organisasjon.